

Alicja Stolarska¹

Katedra Ekonomiki Rolnictwa i Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
Warszawa

Wybrane elementy sytuacji społeczno-gospodarczej Polski w latach 2000-2007 i jej regionalne zróżnicowanie

Selected elements of social and economic situation in Poland in 2000-2007 and its regional differentiation

Abstract. The article presents a characterization of changes in the social and economic situation in Poland in years 2000-2007 from selected aspects. Regional differentiation of Poland as well as factors affecting the regional diversification of Poland are pointed at. Regional nature of changes and necessity of supporting the poorest regions are indicated.

Key words: gross domestic product, unemployment, employment, production structure, incomes, regional diversification (differentiation).

Synopsis. W artykule przedstawiono charakterystykę oraz zmiany wybranych elementów sytuacji społeczno-gospodarczej Polski w latach 2000-2007. Wskazano również na występowanie dużego zróżnicowania regionalnego tejże sytuacji, na poziomie województw, sygnalizując jednocześnie powody owego zróżnicowania. Wskazano też regionalną różnorodność zachodzących zmian w tym względzie oraz potrzebę wsparcia regionów najsłabszych.

Słowa kluczowe: produkt krajowy brutto, bezrobocie, zatrudnienie, struktura produkcji, dochody, zróżnicowanie regionalne.

Wstęp

Urynkowanie polskiej gospodarki wpłynęło na poprawę struktury populacji pracujących. Zmalał udział sektora rolniczego i przemysłowego, wzrósł natomiast odsetek zatrudnionych w usługach (do blisko 46 %) [GUS za Hybel 2003]. Zmiany te uwidoczniły się zarówno w strukturze populacji pracujących, jak i w strukturze produktu krajowego brutto (PKB), które to struktury uznawane są za wyznaczniki nowoczesności gospodarki [Gorzela 1974]. Sektorowe przesunięcia zatrudnienia, a tym samym produkcji, nie zachodziły jednak równomiernie we wszystkich regionach Polski [Kaczorowski, Ragout i Tokarski 2001].

Opracowanie charakteryzuje ważniejsze aspekty sytuacji społeczno-gospodarczej Polski w latach 2000-2007 oraz przedstawia zróżnicowanie pod tym względem występujące w regionach na poziomie NTS 2².

¹ Dr inż., adres: ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa, e-mail: alicja_stolarska@sggw.pl.

² Zgodnie z nomenklaturą stosowaną w celach statystycznych w Unii Europejskiej Polska została podzielona na regiony NTS (Nomenklatura Jednostek Terytorialnych dla Celów Statystycznych; ang. NUTS, Nomenclature of Units for Territorial Statistics). Podział kraju na poziomie NTS 2 odpowiada obszarowo województwom (16) i stosowany jest od 2001 roku.

Sytuacja społeczno-gospodarcza Polski w latach 2000-2007

Sytuację społeczno-gospodarczą kraju określają m.in. wskaźniki związane z PKB oraz rynkiem pracy.

W latach 2001-2007 obserwujemy tendencję rosnącą wielkości PKB w naszym kraju, co tym samym zmniejsza dysproporcje w tym zakresie w stosunku do Unii Europejskiej (tabela 1).

Tabela 1. Wybrane wskaźniki sytuacji gospodarczej w latach 2001-2007
Table 1. Selected indicators of Polish economic condition in the period of 2001-2007

Parametr	Jednostka miary	Rok						
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Produkt krajowy brutto (PKB) ³	rok poprzedni=100	101,2	101,4	103,9	105,3	103,6	106,1	106,6
PKB na 1 mieszkańca (wg parytetu siły nabywczej)	tys. euro	9,6	10,0	10,2	11,0	11,7	12,6	13,8
	UE-25=100	45,1	45,8	46,5	48,2	48,4	50,4	53,2
Stopa bezrobocia rejestrowanego ⁴	%	17,5	20,0	20,0	19,0	17,6	14,8	10,1
Wskaźnik zatrudnienia ⁵	%	53,4	51,5	51,2	51,7	52,8	54,5	57,0

Źródło: dane Eurostat i GUS.

PKB w Polsce w 2007 roku, w przeliczeniu na 1 mieszkańca (według parytetu siły nabywczej) wynosił 13,8 tys. euro. Zatem od 2001 roku nastąpił prawie 1,5-krotny jego wzrost. Poprawiło to tym samym pozycję Polski na tle warunków występujących w krajach Unii Europejskiej, zwiększając względnie nasz PKB z nieco ponad 45% do przeszło 53% w stosunku do średniej unijnej (UE-25). Gospodarka naszego kraju znalazła się w fazie wzrostu gospodarczego. Zaobserwowano zjawisko konwergencji zewnętrznej⁶.

Ważnym aspektem poprawy sytuacji społeczno-ekonomicznej kraju była bez wątpienia zmiana struktury wiekowej ludności (rysunek 1).

Od roku 2000 obserwujemy stałą tendencję rosnącą odsetka osób w wieku produkcyjnym, malejącą zaś odsetka osób w wieku nieprodukcyjnym, co znacznie poprawia wzajemne relacje między wymienionymi grupami ludności. Podczas gdy w roku 2000 na przeszło 39% osób w wieku nieprodukcyjnym przypadało jedynie niespełna 61% osób w wieku produkcyjnym, to w roku 2007 było to już odpowiednio około 35,5% ludności w wieku nieprodukcyjnym i blisko 64,5% ludności w wieku produkcyjnym. Malą zatem stale liczbą osób w wieku nieprodukcyjnym przypadającą na 100 osób w

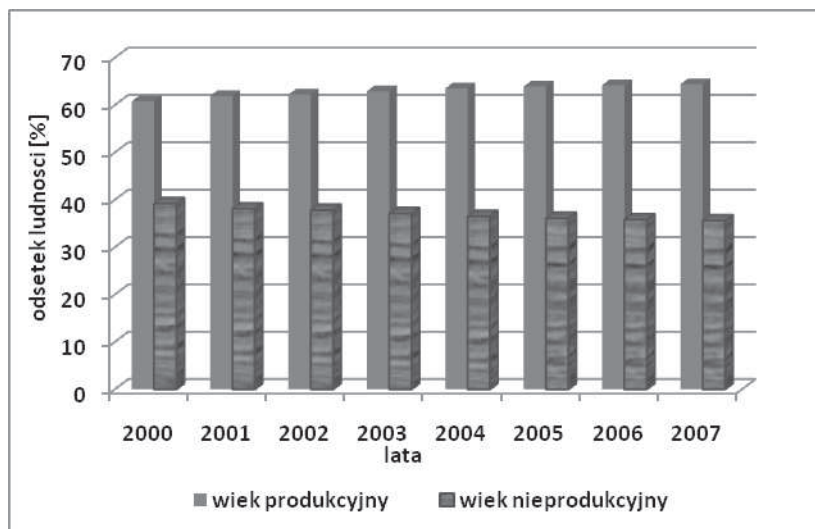
³ PKB równy jest sumie wartości dodanej brutto (różnica między produkcją globalną a zużyciem pośrednim) wszystkich sektorów lub sekcji czy działów powiększonej o podatki od produktów i pomniejszonej o dotacje do nich (za GUS).

⁴ Stosunek liczby zarejestrowanych bezrobotnych do liczby cywilnej ludności aktywnej zawodowo (za GUS).

⁵ Udział pracujących w liczbie ludności ogółem (w wieku 15 lat i więcej), (za GUS).

⁶ Przejawiającej w poprawie poziomu rozwoju kraju w stosunku do Unii Europejskiej.

wieku produkcyjnym, z 65 w 2000 roku do 55 w roku 2007. Poprawiały się relacje liczby pracujących w stosunku do liczby utrzymywanych z ich pracy osób, przy jednoczesnym wzroście wskaźnika zatrudnienia.

Rys. 1. Zmiany odsetka ludności w wieku produkcyjnym⁷ i nieprodukcyjnym w latach 2000-2007

Fig. 1. Changes in the percentages of population in production age and that in non-production age in 2000-2007

Źródło: na podstawie danych GUS [Rocznik... 2003; Rocznik... 2005; Mały... 2008].

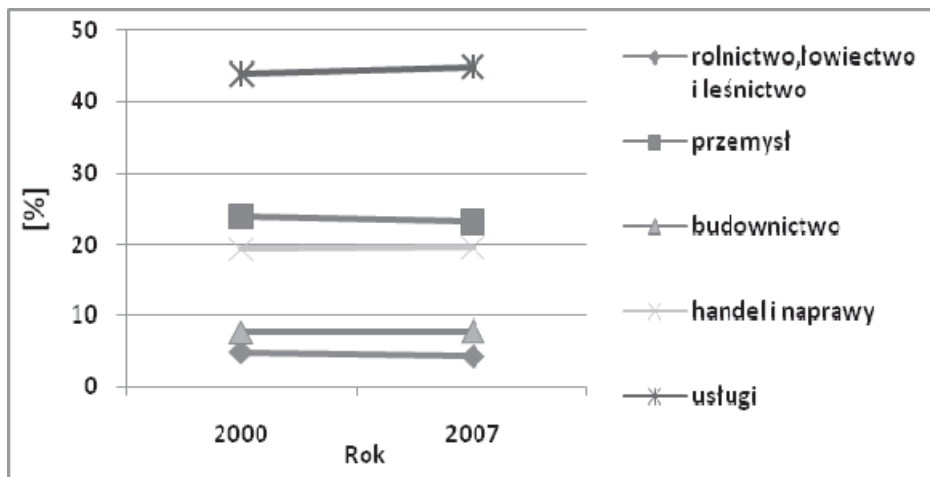
W badanych latach uległy też poprawie wskaźniki charakteryzujące rynek pracy. Do 57% wzrósł wskaźnik zatrudnienia (o 3,6 pkt proc.), przy czym wzrost ten obserwujemy dopiero od roku 2004, kiedy to zahamowany został trend malejącej aktywności zawodowej i nastąpił dalszy wzrost efektywności gospodarowania [Raport 2007]. Zmalała znacznie stopa bezrobocia, które w 2007 roku zarejestrowano już tylko na poziomie 10,1%, podczas gdy w latach 2002-2003 było ono blisko dwukrotnie wyższe i wynosiło 20%. Nie bez znaczenia była tu również znaczna poprawa poziomu wykształcenia ludności, wśród której o blisko połowę wzrósł odsetek osób z wykształceniem wyższym, zmalał zaś (o około 10 pkt proc.) odsetek osób z wykształceniem na poziomie gimnazjalnym i niższym.

Ważnym czynnikiem determinującym wzrost PKB była też zmiana struktury jego wytwarzania (rysunek 2).

Od roku 2000 zmalał w PKB udział wartości dodanej⁸ wytwarzanej przez przemysł i rolnictwo na rzecz wzrostu udziału pozostałych działów, szczególnie usług. Mimo, iż ciągle ważną pozycję wśród tych ostatnich stanowią usługi nierynkowe, to jednak zachodzące pozytywne zmiany poprawiają naszą pozycję na tle średnich wyników w Unii Europejskiej.

⁷ Kobiety 18-59 lat, mężczyźni 18-64 lata.

⁸ Patrz przypis 3, str. 2.

Rys. 2. Struktura wartości dodanej brutto w roku 2000 i 2007, %

Fig. 2. Structure of the global added value in 2000 and 2007, %

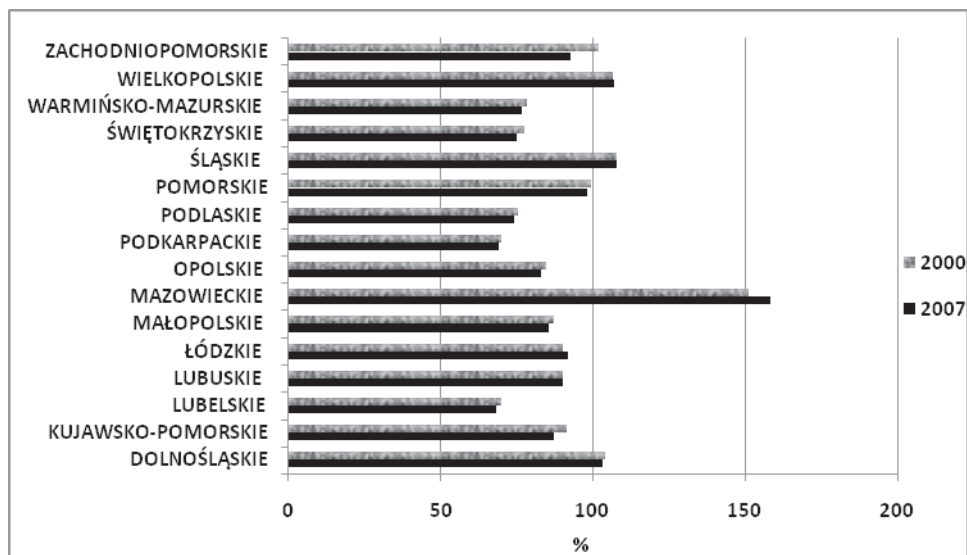
Źródło: na podstawie danych GUS [Mały... 2008].

Regionalne zróżnicowanie sytuacji społeczno-ekonomicznej

Polska charakteryzuje się znacznym zróżnicowaniem regionalnym (na poziomie NTS 2) sytuacji społeczno-ekonomicznej (rysunek 3), a dynamiczny rozwój gospodarczy w ostatnich okresach spowodował dalszy wzrost dysproporcji w tym względzie. Jak jednak wskazuje Raport Kohezyjny Komisji Europejskiej, nie jesteśmy odosobnieni w tymże zróżnicowaniu.

Wartość wytwarzanego przez dany region PKB nie zawsze ma przełożenie na sytuację dochodową ludności tegoż regionu (tabela 2).

Mamy tu do czynienia z dwójakiego rodzaju rozbieżnościami. Niektóre z województw (wielkopolskie, łódzkie, lubuskie, kujawsko-pomorskie), charakteryzujące się lepszą pozycją pod względem wytwarzanego PKB, stoją dalej w rankingu przeciętnych wynagrodzeń. Inne natomiast, mniej wytwarzające od pozostałych, korzystają ze stosunkowo wyższych dochodów (województwa: lubelskie, opolskie, podlaskie, świętokrzyskie, małopolskie).

Rys. 3. Proporcje PKB na jednego mieszkańca w regionach NTS 2 (województwach, Polska=100) w roku 2000 i 2007, %

Fig. 3. Proportions of GDP per capita in NUTS 2 (voivodeships, Poland=100) in 2000 and 2007, %

Źródło: na podstawie danych GUS [Rewizja... 2003; Rocznik Statystyczny Województw... 2008].

Tabela 2. Ranking województw pod względem wytwarzanego PKB oraz uzyskiwanych wynagrodzeń (1 oznacza maksymalne wartości, 16 najsłabsze wyniki)

Table 2. Ranking of voivodeships in Poland according to the GDP per capita and the level of wages (the highest level is denoted by 1, the lowest level by 16)

Województwo	PKB/1 mieszkańca	Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto, zł
Dolnośląskie	4	4
Kujawsko-pomorskie	9	13
Lubelskie	16	11
Lubuskie	8	14
Łódzkie	7	12
Małopolskie	10	5
Mazowieckie	1	1
Opolskie	11	7
Podkarpackie	15	16
Podlaskie	14	9
Pomorskie	5	3
Śląskie	2	2
Świętokrzyskie	13	10
Warmińsko-mazurskie	12	15
Wielkopolskie	3	8
Zachodniopomorskie	6	6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Występujące zróżnicowanie regionalne wartości wytwarzanego PKB pogłębiło się jeszcze w latach 2000-2007. Nastąpił dalszy rozwój województw najsilniejszych, szczególnie mazowieckiego, łódzkiego i wielkopolskiego. Powoduje to tym samym dalsze pogłębianie dystansu do pozostałych, co może w efekcie doprowadzić do ich marginalizacji. Dotyczy to zwłaszcza województw, w których słaba już sytuacja gospodarcza ulega dalszemu pogorszeniu, jak np. lubelskie, podkarpackie, podlaskie, świętokrzyskie, czy warmińsko-mazurskie. Znaczne natomiast (o blisko 9 pkt proc.) pogorszenie pod tym względem w województwie zachodniopomorskim, ciągle pozostawia go jeszcze w lepszej sytuacji od najsłabszych. Odnotowujemy zatem wzrost wskaźnika zróżnicowań PKB/1 mieszkańca⁹, który jednakże w odniesieniu do województw jest zbliżony do sytuacji w Unii Europejskiej.

Znaczne zróżnicowanie regionalne sytuacji ekonomicznej nie jest korzystne w żadnym kraju. Wyrazem tego są chociażby odpowiednie dyrektywy Unii Europejskiej, uznającej za jeden ze swych priorytetów działania na rzecz spójności, a więc właśnie przeciwdziałanie nadmiernemu regionalnemu zróżnicowaniu. Dotyczy to tak sfery ekonomicznej, ocenianej chociażby wielkością PKB/1 mieszkańca, jak również sfery społecznej i przestrzennej [Szlachta 2000].

Przyczyny dysproporcji regionalnych są oczywiście różnorodne i złożone. Od uwarunkowań naturalnych i historycznych zaczynając, poprzez geograficzne, społeczne i wreszcie gospodarcze. Jako jedną z nich wymienić tu można wydajność pracy (mierzoną wartością dodaną brutto w przeliczeniu na 1 pracującego), która to jest na najniższym poziomie (poniżej 75% średniej krajowej i poniżej 40% średniej UE-27) w województwach lubelskim, podkarpackim, świętokrzyskim, podlaskim i warmińsko-mazurskim. Maksymalne zaś wartości (około 77% średniej UE) przyjmuje dla województw mazowieckiego, śląskiego i zachodniopomorskiego. Ma to oczywiście pewien związek ze strukturą wytwarzania w poszczególnych regionach. Lepsza sytuacja jest w województwach o wyższym odsetku zatrudnionych w działach charakteryzujących się większą wydajnością pracy, np. w usługach (w szczególności rynkowych), w których to wydajność pracy jest w Polsce średnio 8-krotnie wyższa niż w rolnictwie. Wśród województw o najwyższym odsetku zatrudnionych w usługach rynkowych w 2007 roku znalazły się mazowieckie, zachodniopomorskie, pomorskie i dolnośląskie. Najgorsza sytuacja pod tym względem była natomiast w województwach lubelskim, podlaskim, świętokrzyskim i podkarpackim. Jednocześnie nie daje to dobrych rokowań na przyszłość, gdyż jednym z czynników umożliwiających rozwój usług są dochody ludności, kreujące między innymi popyt na różnego rodzaju usługi.

Zróżnicowanie regionalne jest również wyraźnie widoczne w wysokości stopy bezrobocia, która według najnowszych dostępnych danych [Zatrudnienie... 2008] kształtuje się od 7,5% w województwie wielkopolskim do aż 18,4% w województwie warmińsko-mazurskim. Tak wysoki wskaźnik w tym ostatnim wynika między innymi ze słabego poziomu rozwoju regionu, jego rolniczego charakteru i zaszłości wynikających ze struktury własności gospodarstw rolnych.

Wysoką stopą bezrobocia cechują się ponadto województwa zachodniopomorskie, kujawsko-pomorskie, podkarpackie, świętokrzyskie, lubuskie i lubelskie. Znacznie zaś

⁹ Liczony jako stosunek odchylenia standardowego PKB/1 mieszkańca w województwach (z uwzględnieniem wag w postaci odsetka całej polskiej populacji mieszkającego w danym województwie) do średniego dla kraju poziomu PKB per capita.

lepsza sytuacja na rynku pracy występuje w województwach małopolskim, śląskim i mazowieckim.

Regionalne zróżnicowanie sytuacji społeczno-ekonomicznej jest jednym z czynników ograniczających zniwelowanie zaistniałych różnic. Regiony bogate, o wysokim stopniu rozwoju, charakteryzują się nie tylko korzystniejszą strukturą zatrudnienia, wiążącą się z tym większą wydajnością pracy i lepszymi jej efektami, ale, co z tym związane, mają też lepiej rozwiniętą infrastrukturę i są bardziej atrakcyjne pod względem inwestycyjnym. Inwestycje z kolei są ważnym elementem dalszej poprawy sytuacji ekonomicznej regionu, a tym samym jego dalszego rozwoju. Wśród województw o największej atrakcyjności inwestycyjnej wymienia się śląskie, mazowieckie i dolnośląskie. Najmniej atrakcyjne są natomiast województwa warmińsko-mazurskie, podkarpackie, świętokrzyskie, lubelskie i podlaskie [Atrakcyjność... 2006].

Dla przynajmniej złagodzenia występujących różnic konieczna jest w Polsce pomoc strukturalna ze środków UE, szczególnie w województwach najsłabiej rozwiniętych, w których bez takiej pomocy może jedynie pogłębiać się przepaść w stosunku do najlepszych.

Podsumowanie

W latach 2000-2007 nastąpiła przeciętnie znaczna poprawa sytuacji społeczno-ekonomicznej w naszym kraju. Wzrósł poziom wytwarzanego PKB, w przeliczeniu na 1 mieszkańca, poprawiła się sytuacja na rynku pracy. Zmalała znacznie stopa bezrobocia. O przeszło 15% zmniejszyła się liczba osób w wieku nieprodukcyjnym przypadająca na 100 osób w wieku produkcyjnym. Nastąpiły pozytywne zmiany w strukturze wytwarzania PKB, w której wzrosła rola usług, a zmalało znaczenie rolnictwa. Zmniejszyły się tym samym dysproporcje Polski w stosunku do krajów Unii Europejskiej.

Tym pozytywnym zmianom towarzyszyły niestety również niekorzystne zjawiska. Wskazać tu należy znaczne regionalne zróżnicowanie sytuacji społeczno-gospodarczej kraju, na poziomie województw, oraz dalsze pogłębianie się dysproporcji w tym względzie. Województwa o najwyższym poziomie rozwoju: mazowieckie, wielkopolskie i śląskie poprawiły jeszcze swe wyniki, zaś sytuacja najsłabszych (lubelskiego, podkarpackiego, podlaskiego, świętokrzyskiego i warmińsko-mazurskiego) uległa dalszemu pogorszeniu.

Aby zniwelować choć częściowo występujące dysproporcje regionalne konieczna jest odpowiednio ukierunkowana polityka regionalna i pomoc zewnętrzna dla województw o najniższym poziomie rozwoju, co może zapobiec ich marginalizacji.

Literatura

- Aktywność ekonomiczna ludności Polski, IV kwartał 2007 r. [2008]. GUS, Warszawa.
- Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski. [2006]. Kalinowski T. (red.). Ekspertyza MRR, Gdańsk.
- Gorzela G. [1974]: Analiza działowej struktury tworzenia dochodu narodowego w województwach. *Wiadomości Statystyczne*, nr 6.
- Hybel J. [2003]: Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju rynku pracy w Polsce w perspektywie integracji z Unią Europejską. Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Kaczorowski P., Ragout A., Tokarski T. [2001]: Sektorowe zmiany strukturalne gospodarki w ujęciu regionalnym. *Wiadomości Statystyczne*, nr 9.
- Mały Rocznik Statystyczny Polski 2008. [2008]. GUS, Warszawa.

- Raport o rozwoju i polityce regionalnej. [2007]. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Departament Koordynacji Programów Regionalnych, Warszawa.
- Rewizja rachunków regionalnych za lata 1995-2003. [2004]. GUS, Warszawa.
- Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2003. [2003]. GUS, Warszawa.
- Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2005. [2005]. GUS, Warszawa.
- Rocznik Statystyczny Województw 2008. [2008]. GUS, Warszawa.
- Stopa bezrobocia w latach 1990-2008. [2008]. GUS, Warszawa.
- Szlachta J. [2000]: Polityka regionalna Unii Europejskiej. FAPA, Warszawa.
- Zatrudnienie i wynagrodzenia w gospodarce narodowej w I kwartale 2008 roku. Bezrobocie według regionów i województw. [2008]. GUS, Warszawa.